



Dr. Sandra Mršnik,
Zavod RS za šolstvo

Bralna pismenost na razredni stopnji: Pogled na celoto in na podrobnosti

Reading Literacy at Classroom Level: Comprehensive Overview and Specifics

IZVLEČEK: Bralna pismenost je bila v projektu OBJEM opredeljena podobno kot v Nacionalni strategiji za razvoj pismenosti in v mednarodnih raziskavah bralne pismenosti (PISA, PIRLS), tj. kot trajno razvijajoča se zmožnost posameznikov za sprejemanje, razumevanje, tvorjenje in uporabo besedil za življenje v družini, šoli, na delovnem mestu in v družbi. Pridobljeno znanje in spretnosti ter razvite sposobnosti uporabe pisnih informacij, njihovega razumevanja in kritičnega vrednotenja posamezniku omogočajo uspešno in ustvarjalno osebnostno rast ter odgovorno delovanje v poklicnem in družbenem življenju. Bralna pismenost je osnova vseh drugih pismenosti in ima bistven pomen pri mišljenju in učenju.

Z uveljavljanjem pomena vseživljenjskega učenja bralna pismenost ni več zmožnost, ki jo pridobimo v otroštvu ali v zgodnjih letih šolanja, temveč je zmožnost, ki se pridobiva, razvija, pogloblja in nadgrajuje vse življenje. Razvite bralne zmožnosti zagotavljajo dvig splošnih kompetenc učencev na vseh stopnjah šolanja in jim omogočajo uspešno vključevanje v družbo ter kasneje tudi neposredno na trg dela. V projektu Bralna pismenost in razvoj slovenščine - OBJEM smo tudi zaradi sodelovanja strokovnjakov z različnih področij zmogli pogledati na bralno pismenost nekoliko drugače in s sodelujočimi vrtci in šolami iskali rešitve, kateri didaktični pristopi pripomorejo k dvigu ravni bralne pismenosti.

Ključne besede: bralna pismenost, gradniki, didaktični pristopi na razredni stopnji, projekt OBJEM

Abstract: The definition of Reading literacy in the OBJEM project is much the same as the one offered by the National Literacy Strategy and international surveys of literacy (PISA, PIRLS), i.e., it is an individual's continuously developing capacity to receive, comprehend, produce, and use texts for life in the family, at school, in the workplace, and in society. The knowledge and skills gained, and the abilities developed to use, comprehend, and critically analyse written information, help the individual grow as a successful and creative person and act responsibly in professional and social life. Reading literacy is the foundation for all other literacies and is essential for thinking and learning.

With the importance of lifelong learning, reading literacy is no longer a skill acquired in childhood or the early years of education but one acquired, developed, deepened, and built upon throughout life. Developing reading competencies guarantees that students' general competencies are raised at all levels of education, allowing them to integrate successfully into society and, eventually, directly into the labour market. We were able to look at reading literacy in a slightly different light thanks to the cooperation of experts from various fields, and we worked with the participating kindergartens and schools to find solutions on the didactic approaches that contribute to raising the level of reading literacy.

Keywords: reading literacy, building blocks, classroom didactic techniques, OBJEM project

Uvod

BILO BI ZANIMIVO ...

Imeti čas za branje v šoli.
Načrtno skrbeti za razvoj besedišča.
Razvijati didaktične pristope, ki ustvarjajo pogoje za dvig ravni bralne pismenosti.
Vedeti, kaj je »širša slika« bralne pismenosti.
Imeti čas za izgradnjo sporazumevalnih zmožnosti pri vseh predmetih.
Spodbujati govor učencev.
Omogočiti učencem branje besedil, ki so v skladu z njihovimi interesi.
Ob branju doživljati prijetne občutke.
Ponuditi besedila, ki učence silijo k razmišljanju.
Spodbujati kompetentnost pri branju učencev.

Vzporedno s spremembami v družbi se spreminja tudi pomen različnih vrst pismenosti, predvsem bralne, saj dobro razvita pismenost vpliva na kakovost pouka in življenja. V šoli razvijamo več vrst pismenosti

(nekatero lahko bolj razvijamo pri enih predmetih, druge pri drugih: matematično, naravoslovno, finančno, digitalne ...), skupen cilj vseh pa je, da učenec, bodoči odrasel, razvije paleto pismenosti, pri katerih pridobi različna znanja, veščine in razvije različne zmožnosti in vrednote (npr. sposobnost kritičnega razmišljanja, sodelovanja, razumevanja resničnega sveta, spoštovanje občečloveških vrednot, medkulturni dialog, kakovostne medosebne odnose, razvoj socialnih kompetenc, zdrav življenjski slog).

Vse oblike pismenosti potekajo in se dogajajo v jeziku, zato jih lahko opišemo kot različne jezikovne rabe, torej razne oblike interakcije posameznika z obstoječimi besedili ter tvorjenje novih besedil, zato je osnova vseh pismenosti bralna pismenost. Poleg tega ima skrbna raba jezika bistven pomen pri mišljenju in učenju, definiran tudi v Nacionalni strategiji za razvoj pismenosti (2019–2030, str. 3) »Bralna pismenost je stalno razvijajoča se zmožnost posameznika in posameznice za razumevanje, kritično vrednotenje in uporabo pisnih informacij. Ta zmožnost vključuje razvite bralne veščine, (kritično) razumevanje prebranega in bralno kulturo (pojmovanje branja kot vrednote in motiviranost za branje). Zato je temelj vseh drugih pismenosti in je ključna za razvijanje posameznikovih in posamezničnih sposobnosti ter nujno uspešno sodelovanje v družbi.«

Prizadevanje za doseganje višje ravni bralne pismenosti je tudi bistven dejavnik ohranjanja jezikovne kulture. Dobro razvita bralna pismenost in jezikovna ozaveščenost tvorita najboljšo osnovo za spoznanje o pomenu lastne kulture in jezika ter njunega prispevka svetu, ki raznolikost razglašča kot temeljno vrednoto.

Tako bralna pismenost ni več zmožnost, ki jo pridobimo v otroštvu ali v zgodnjih letih šolanja, temveč se pridobiva, razvija in dopolnjuje vse življenje. Še več: dobro razvite bralne zmožnosti so zelo pomembne za učenčevo izobraževalno pot. Spoznanja o ključnem pomenu pismenosti nas obvezujejo k trajnejšemu razvoju pismenosti ter razmisleku o bolj učinkovitem opismenjevanju.

Razvojni projekt Bralna pismenost in razvoj slovenščine – OBJEM (Ozaveščanje, Branje, Jezik, Evalvacije, Modeli)

Razvojni projekt Bralna pismenost in razvoj slovenščine – OBJEM je temeljil na ugotovitvah dosedanjih teoretičnih spoznanj, projektov, študij, raziskav in analiz od najzgodnejše pismenosti v predšolskem obdobju, opredeljene tudi v Kurikulu za vrtce, do različnih vidikov in dejavnikov bralne pismenosti v





osnovnošolskem in srednješolskem obdobju. Zajemal je slovenščino v njenih različnih vlogah v vzgojno-izobraževalnem prostoru – kot učni predmet, kot učni jezik, strokovni jezik in kot drugi jezik.

Za večjo učinkovitost slovenščine v vseh njenih vlogah in vzpostavitev inovativnega učnega okolja je v projektu bila posebna pozornost namenjena:

- razvijanju predopismenjevalnih zmožnosti v predšolskem obdobju,
- razvijanju zahtevnejših ravni bralne zmožnosti pri vseh predmetih,
- učinkovitim bralnim in učnim strategijam,
- učnemu jeziku kot dejavniku uspešnega pouka pri vseh predmetih,
- razvijanju in uvajanju gradnikov bralne pismenosti,
- medpredmetnemu povezovanju ter dobri opremljenosti z jezikovnimi viri v slovenščini in njihovi smiselni uporabi v vzgojno-izobraževalnem procesu.

Posebna pozornost je bila namenjena tudi motivacijskim spodbudam ter spodbujanju bralne pismenosti glede na razlike v dosežkih ranljivih skupin.

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport je pripravilo javni razpis projektov za izbor operacij, na katerega se je Zavod RS za šolstvo skupaj s konzorcijskimi partnerji prijavil ter pridobil vodenje projekta Bralna pismenost in razvoj slovenščine – OBJEM. Za uresničevanje ciljev projekta se je na vsebinski in organizacijski ravni določilo posamezne delovne time in njihove vsebinske naloge (delovne time za specifična področja projekta, razvojni tim in strateški tim). Delovali so štirje delovni timi:

1. bralna pismenost in razvoj slovenščine,
2. slovenščine kot drugi jezik,
3. šolska knjižnica in
4. diagnostični pripomočki.

V delovanje projekta so bili vpeljeni elementi participativnega vodenja, kar je nudilo priložnost za razvoj nove kakovosti vodenja ter sodelujočim omogočilo, da ob določeni situaciji, izzivu, ki ga imajo, razmišljajo in delujejo skupaj. Člani projektnih timov vrtcev in šol (12 vrtcev, 25 osnovnih šol, 22 srednjih šol) so izbrali enega od štirih področij projekta, oblikovali operativni načrt in v različnih akcijskih krogih iskali odgovore na raziskovalna vprašanja. Člane projektnih timov vrtcev in šol smo usmerjali v uvajanje gradnikov z namenom razvijanja bralne pismenosti, kar so vključevali v didaktične pristope. **Vse, kar se je v projektih razvilo, se je moralo udejanjati v skupini,**

razredu, torej so morali biti učinki vidni pri učečih.

Poleg iskanja učinkovitih pristopov poučevanja s strani vzgojiteljev/učiteljev je bila posebna pozornost Zavoda RS za šolstvo in drugih konzorcijskih partnerjev (fakultet in javnih zavodov) namenjena predvsem usposabljanju in profesionalnemu razvoju vseh sodelujočih strokovnih delavcev.

Gradniki bralne pismenosti

V projektu OBJEM smo na osnovi Nacionalne strategije za razvoj bralne pismenosti, Kurikuluma za vrtce, učnih načrtov, raziskave PIRLS in PISA razvili in opredelili

DEVET GRADNIKOV BRALNE PISMENOSTI:

1. govor,
2. motiviranost za branje,
3. razumevanje koncepta bralnega gradiva,
4. glasovno zavedanje,
5. besedišče,
6. tekoče branje,
7. razumevanje besedil,
8. odziv na besedilo in tvorjenje besedil ter
9. kritično branje.

Kot nakazuje zapis v Nacionalni strategiji za razvoj bralne pismenosti, je bralna pismenost zmožnost, sestavljena iz posameznih gradnikov, ki se prepletajo, dopolnjujejo in v medsebojni interakciji oblikujejo bralno pismenost kot novo kvaliteto. V projektu smo gradnike opredelili za celotno vertikalno – vrtec, osnovno in srednjo šolo –, in sicer gradnike zgodnje pismenosti, gradnike opismenjevanja in splošne gradnike, ki jih razvijajo vsi šolski predmeti. Gradnik je kot prvina bralne pismenosti sestavljen iz določenih znanj, spretnosti, veščin, odnosov in vrednot ter v interakciji z drugimi gradniki prispeva delež k bralni pismenosti (Milekšič, 2019).

Čemu je bil namenjen projekt OBJEM

Razvojni projekt je bil prednostno namenjen razvoju in preizkušanju didaktičnih pristopov, ki ustvarjajo pogoje za dvig ravni bralne pismenosti. V ta namen so strokovni delavci posameznih vrtcev in šol v projektu načrtno uvajali gradnike v svoje poučevanje, pri čemer so elemente posameznega gradnika uvajali v povezavi z vsemi drugimi gradniki in s cilji vseh predmetov oz. področij. Poleg tega so gradnike uvajali integrirano in v skladu z zmožnostjo učencev in glede na njihov razvoj, predznanje, potrebe in posebnosti.

Vsi gradniki imajo enotno strukturo. Tu navajamo primer gradnika **besedišče**:

Ime gradnika

Elementi gradnika, kaj gradnik sestavlja:

Otrok, učenec, dijak, izkaže, tako da ...

5. gradnik: BESEDIŠČE

Element gradnika:

- poznavanje besed in razumevanje njihovega pomena pri sprejemanju in tvorjenju besedil

- usvajanje in širjenje besedišča za:

- uspešno branje z razumevanjem,

- učenje in

- sporazumevanje

- uporaba tiskanih in digitalnih jezikovnih virov (priročnikov, portalov ...)

PREDŠOLSKA VZGOJA		OSNOVNA ŠOLA			SREDNJA ŠOLA
1-3 let	3-6 let	1. VIO	2. VIO	3. VIO	
Izkaže tako, da: • razume preprosta besedna sporočila, • poimenuje znane osebe, predmete in pojave v okolju/vizualnem gradivu, • tvori dvo- ali tribesedna sporočila, • se igra z besedami.	Izkaže tako, da: • razume besede v daljših in zapletenejših povedih, • razume pomen besed v konkretnih okoliščinah in zgodbah, • razume in uporablja večino besed v vsakdanjih okoliščinah/v svojem okolju, • uporablja ustrezne vprašalnice, • razume in uporablja izraze za mentalna stanja (vedeti, spomniti (se), razumeti ...), • razume in uporablja vljudnostne izraze, • razume in uporablja strokovne izraze s področij, ki ga zanimajo.	Izkaže tako, da: • pozna, razume in uporablja besedišče različnih predmetnih področij, • poišče razlago novih in manj znanih besed v sobesedilu ali z zunanjo pomočjo, • uporablja preproste tiskane ali digitalne vire (slikovni, tematski slovar ...), • novo besedo zna uporabiti pri tvorjenju povedi, • z usvojenim besediščem tvori različna govorna in zapisana besedila.	Izkaže tako, da: • pozna, razume in uporablja besedišče različnih predmetnih področij, • sklepa o pomenu besed/besednih zvez iz sobesedila, • poišče razlago novih in manj znanih besed v tiskanih in digitalnih jezikovnih priročnikih, • z usvojenim besediščem tvori govorna in zapisana sporočila.	Izkaže tako, da: • pozna, razume in uporablja besedišče/strokovne izraze različnih predmetnih področij, • razume nove besede na podlagi sobesedila ali zna poiskati njihovo razlago v tiskanih in spletnih jezikovnih priročnikih in na jezikovnih portalih, • razume (stalne) besedne zveze/fraze in preneseno rabo besed, primerno svoji starosti, • pozna in uporablja strategije za določanje pomena (neznanih) besed, • usvojeno besedišče uporablja pri tvorjenju novih besedil.	Izkaže tako, da: • pridobljeno besedišče/strokovne izraze različnih predmetnih področij smiselno uporablja ter z njim izraža razumevanje in koncepte različnih strokovnih predmetov/področij, • z usvojenim besediščem tvori ustrezna besedila za različne okoliščine in namene, upošteva načela dobrega sloga (život, jednatost, jasnost ...).

Slika 1: Primer gradnika besedišče (vir: Bralna pismenost-opredelitev in gradniki)

V razvitih didaktičnih pristopih, ki so jih učitelji preizkušali, so učenci prevzemali aktivnejšo vlogo, kar se je kazalo z: dejavnim ukvarjanjem z besedili, načrtnim in sistematičnim bogatenjem besedišča, vrednotenjem prebranega in odzivom na besedila ter tvorjenjem besedil.

»Veliko več delamo z besedili in smo bolj pozorni na to, katere gradnike uvajamo v poučevanje. Jasno si postavljamo cilje, ki jih želimo doseči, in znamo poiskati dejavnosti, ki nas bodo pripeljale do njih. Povezujemo se med seboj (znotraj projektnega tima) in tudi s kolegi, ki so prepoznali vrednost projekta. Čeprav ne opažamo, da bi bili dosežki projekta zelo vidni (merljivi z ocenami), je pa pomembneje, da spreminjamo tudi odnos do dejavnosti, povezanih z bralno pismenostjo, bolje spodbujamo otroke k branju in se lotevati nalog bolj ustvarjalno, tudi s pomočjo idej iz projekta.« (Srednja šola)

»Članice šolskega projektnega tima doživljamo kolegalne hospitacije kot zelo pomembno priložnost za profesionalno rast. Omogočajo nam refleksijo in evalvacijo našega dela, prepoznavanje naših močnih in šibkih področij in skupno načrtovanje izboljšav. Na njih se članice učimo druga od druge. Prikazane pristope tudi same preizkušamo in nadgrajujemo ter tako skupaj sooblikujemo boljše poučevalno prakso. Kolegalne hospitacije nas povezujejo. Omogočajo nam medsebojno podporo ter nas motivirajo, da vztrajamo pri uvajanju izboljšav, še posebej tedaj, ko obtičimo. Zaradi vsega naštetega jih nameravamo ohraniti tudi po zaključku projekta.« (Osnovna šola)

Posebna pozornost je bila namenjena prizadevanju za boljšo ozaveščenost učiteljev vseh predmetov o pomembnosti razvijanja bralne pismenosti učencev in njihove vloge, z jasnim poudarkom, da to ni le naloga učiteljev slovenščine. Velikokrat so to uresničevali z medpredmetnim izvajanjem dejavnosti.

»Razvoj gradnikov BP (že sama uporaba strokovne terminologije) se je med strokovnimi delavci zelo ukoreninila. Strokovne delavke so dosti bolj pozorne na šibka področja otrok na področju govora in jih načrtno in sistematično preko izbranih dejavnosti odpravljajo oz. skrbijo za razvoj gradnikov BP. Obenem je pogovor (strokovni ali neformalni) o razvoju gradnikov BP postal nekaj vsakdanjega in običajnega. Zelo je okrepljeno sodelovanje strokovnih delavk in pripravljenost za učenje, saj so strokovne delavke izkusile pomen varnega in spodbudnega učnega okolja, ki smo ga skupaj soustvarjali med projektom.« (Vrtec)

»Sistematičnost na področju dela BP je v naše načrtovanje dejavnosti in pedagoško delo prineslo osvežitev, drugačen, bolj poglobljen pristop pri organizaciji dejavnosti in predvsem pri načrtovanju - poglobljeno načrtovanje dejavnosti s področja jezika, ki se je prepletalo z ostalimi dejavnostmi.« (Srednja šola)

Z različnimi načini sodelovanja, kolegalnimi hospitacijami, usposabljanji, mreženjem med vrtci in šolami so učitelji izmenjevali preizkušene didaktične

Primer didaktičnega pristopa:

Naslov sklopa: DEDIŠČINA – RAZVIJANJE BESEDIŠČA IN DELO Z VIRI

Razred: 3.

PREDMET: Spoznavanje okolja

Predvideno število ur: 6

Avtorica: Maja Lukman, OŠ Kidričevo

Cilji in dejavnosti sklopa se nanašajo na razvijanje gradnika besedišče ter podpornega gradnika razumevanje koncepta bralnega gradiva.

Namen sklopa: Učenec zna pripraviti pripomoček, ki mu pomaga pri učenju, ob tem zna prepoznati bistvene podatke, poiskati bistvo in govorno obnoviti besedilo ter časovno opredeliti podatke.

Učni cilji:	Načrtovane učne dejavnosti:	Dokazi:
UČENCI: • tiho ali poltiho berejo opisovalna in informativna besedila, • povzamejo temo in bistvene podatke branega besedila – opisa in ogledanega posnetka, • iz digitalnih besedil varno in kritično pridobijo informacije ter jih ustrezno uporabijo, • sooblikujejo kriterije uspešnosti, • poznajo pomen dediščine, • spoznajo in vrednotijo spremembe v svojem kraju na podlagi različnih virov, • znajo opisati časovni potek pojavov, • spoznajo zapuščino naših prednikov, • sodelujejo pri oblikovanju pripomočka za pomnjenje novih besed.  Slika 70: Zapis učencev na padletu po pogovoru z babicami in dedki	UVODNI DEL • Aktiviranje predznanja: izdelava kolaža – Učenci izdelajo kolaž. – Učenci imajo na voljo različne fotografije. Sami med podanimi slikami izberejo tiste, ki so po njihovem mnenju povezane z dediščino. OSREDNJI DEL • Izdelava pripomočka za lažje pomnjenje: torbice za nove besede  Slika 68: Izdelane torbice besed Učenci so dobili navodila za izdelavo torbice na projekciji v PowerPointu in samostojno izdelali torbico. • Primerjanje fotografij: naravna in kulturna dediščina • Polnjenje torbice besed z novimi manj znanimi, neznanimi in pomembnimi besedami ter besednimi zvezami Učenci so si sami izbrali besede, ki so se njim zdele pomembne pri novi učni snovi. • Pogovor z babicami in dedki, zapis zanimivih pripovedi na padlet in pogovor ob njem Učenci imajo nalogo, da babice, dedke povprašajo o preteklosti. Nato sami ali s pomočjo staršev napišejo zanimivosti iz pripovedi na padlet. Na padletu dobimo zanimiv izbor, ki ga skupaj z učenci preberemo in se o zapisih pogovorimo. • Ogled posnetka: Dediščina našega kraja: Kidričevo Učenci si ogledajo posnetek.	Izdelan kolaž Po navodilih izdelane torbice  Slika 69: Torbica besed, napolnjena z besedami, ki se zdijo učencu pomembne Primerjava fotografij Izbrane besede

Slika 2: Primer razvijanja gradnika besedišče pri spoznavanju okolja v 3. razredu (vir: Postopno, sistematično in individualizirano opismenjevanje in razvijanje bralne pismenosti)

pristope ter si izmenjevali povratne informacije o njih. Iz poročil, ki so jih skrbno zapisali vodje projektnih timov VIZ, lahko povzamemo, da smo v projektu dosegli, da učitelji:

- branju pri različnih predmetih namenijo več časa,
- učencem večkrat v tednu omogočajo izbor različnih besedil za branje,
- gradnike uvajajo načrtno, kar dokazujejo z modeli razvoja bralne pismenosti,
- v didaktičnih pristopih zapišejo refleksijo z gledišča učenca in učitelja,
- da načrtno skrbijo za bogatenje besedišča,
- da vztrajajo pri branju daljših besedil ob različnih bralnih strategijah in

- da učenci večkrat samostojno tvorijo smiselna sporočila (Mršnik, 2021).

»Gre namreč za tek na dolge proge in premika ni moč doseči v kratkem času. Predvsem moraš sam „goreti“ za idejo, ki jo želiš predati drugim. Na tak način pa seveda potem tudi predstaviti bistvo projekta: povezovanje, sodelovanje, razmišljanje izven okvirjev, pokazati možne načine dela z besedilom pri kateremkoli predmetu.«
(Srednja šola)

Pomen projekta za področje razrednega pouka

Z gledišča razrednega pouka je projekt prinesel številne odgovore na pogosta vprašanja učiteljev razrednega

Učitelj: Saša Mihelj	Šola: OŠ Dornberk, PŠ Prvačina	PREDMET: SPOZNAVANJE OKOLJA, SLOVENŠČINA	Razred: 2
UČNI SKLOP: PRIMERJANJE ŽIVLJENJA DANES IN V PRETEKLOSTI OB BRANJU BESEDIL (BILO JE NEKOČ – ŠOLA NEKOČ)			Število ur: 4 (2 uri spoznavanje okolja, 2 uri slovenščina)
IZBRANI TEMELJNI GRADNIK: RAZUMEVANJE BESEDIL			
Drugi podporni gradniki: BESEDIŠČE, TVORJENJE BESEDIL			

UČNI CILJI	NAMEN/SKLOP DEJAVNOSTI	DEJAVNOSTI ZA DOSEGANJE CILJEV	DOKAZI	RAZUMEVANJE BESEDIL
Operativni cilji: Učenci: - Vedo, da je bilo življenje v preteklosti drugačno. - Spoznajo razlike v življenju ljudi v preteklosti in danes (šola). - Razvijajo sposobnost branja z razumevanjem. - Odkrivajo in uporabljajo nove besede. - Določajo naslove besedil. - Tvorijo pisno besedilo.	Namen učenja: - Primerjati življenje v preteklosti z življenjem danes ob branju besedil in uporabi preprostih bralnih učnih strategij. - Tvoriti ustno in pisno besedilo. Kriteriji uspešnosti – branje z razumevanjem Uspešen bom, ko bom: - dobro sodeloval v paru, delo si bova s sošolcem razdelila, - natančno prebral besedilo, - našel ustrezen način, da razložim neznano besedo, - znal povedati, o čem besedilo govori.	1. UVODNI DEL - Na tablo postavimo 4 slike (sliko peresnika, šolske aktovke, tablice in peresnice). Predmete na slikah imenujemo, poimenovanje zapišemo na tablo. Učenci poskušajo ugotoviti, o čem se bomo pogovarjali pri uri spoznavanja okolja. - Napovemo, da bomo poskušali izvesti več o tem, kako je bilo v šolah v preteklosti. 2. GLAVNI DEL - Učenci se razdelijo po dvojicah. Podamo jim navodilo za delo: - Na mizah so listi z besedili o šoli nekoč. - Vsakič natančno preberite besedilo in se o njem pogovorite. - Če pri branju naletite na neznano besedo, se o njenem pomenu pozanimajte pri sošolcu v paru, pri sošolcih v drugih skupinah ali pri učiteljici. - Po branju besedilu določite naslov. Naslov zapišite na list, ki ga boste nosili s seboj od postaje do postaje.	Pozna in razume besedišče različnih predmetnih področij.  Fotografija 5: Imenovanje predmetov Tekoče branje besedila in razumevanje.  Fotografija 6: Razlaga manj znanih besed	Izkaže tako, da: - odgovori na vprašanja o besedilu na različnih ravneh razumevanja, - prepozna temo, okoliščine nastanka besedila in sporočevalčev namen, - najde bistvene podatke, - razume sporočilo besedila, - postavlja vprašanja, vezana na besedilo, - besedilo ustno obnovi, - uporabi strategije za razumevanje besedila.

Slika 3: Primer medpredmetnega sklopa za razvoj gradnika razumevanje besedil (vir: Spodbujanje razvoja pismenosti v vrtcu in šoli Bralna, naravoslovna, matematična in finančna pismenost)

Učitelj: Tjaša Prudič, Maruša Nared	Šola: OŠ Jožeta Krajca Rakek	PREDMET: ZGODOVINA, SLOVENŠČINA	Razred: 6.
UČNI SKLOP: ŠOLANJE VČASIH			Število ur: 5 ur zgodovina, 5 + 5 ur slovenščina
IZBRANI TEMELJNI GRADNIK: ODZIV NA BESEDILO IN TVORJENJE BESEDIL			
Drugi podporni gradniki: RAZUMEVANJE BESEDIL, BESEDIŠČE			
UČNI CILJI	NAMEN/SKLOP DEJAVNOSTI	DEJAVNOSTI ZA DOSEGANJE CILJEV	DOKAZI
Operativni cilji iz UN: ZGODOVINA - ob razlagi učitelja, delu na terenu, delu z različnimi viri in pripravi zgodovinske raziskovalne naloge spoznajo in naštejejo vrste zgodovinskih virov in opišejo njihove značilnosti; - ob pripravi zgodovinske raziskovalne naloge pojasnijo pomen zgodovinskih virov za zgodovino (šolanje včasih); - ob razlagi učitelja spoznajo, kje se hranijo posamezni zgodovinski viri, ob delu z različnimi viri znanje utrdijo; - ob razlagi učitelja, individualnem utrjevanju in pripravi zgodovinske raziskovalne naloge znajo določiti neki zgodovinski letnici ustrezno desetletje, stoletje in tisočletje.	Nameni učenja: ZGODOVINA - znam naštet različne zgodovinske vire (materialni, ustni, pisni, audio-vizualni) in pojasniti kaj lahko iz posameznih virov sklepamo; - vem, kje se hranijo posamezni zgodovinski viri in jih znam tudi pravilno umeriti; - razumem in uporabljam oznake pr. n. št., pr. Kr., n. št., po Kr. ter letnici določim ustrezno tisočletje, stoletje in desetletje. Kriteriji uspešnosti: Uspešen bom, ko bom: - zbral ustrezni materialni, pisni in ustni vir (odgovore na vprašanja), - zbranim virom pripisal letnico nastanka, tej pa ustrezno tisočletje in stoletje, - tvoril opis šolanja včasih (objektivnost, slovnična pravilnost, preteklik, 3. oseba, smiselno zaporedje podatkov),	1. del: ZGODOVINA • Zgodovinski viri (2 uri) Razgovor: Sedaj že vemo, da je zgodovina veda o preteklosti ljudi. <i>Kako lahko izvemo, kaj se je zgodilo v preteklosti? Kako lahko izvemo, kaj se je zgodilo včeraj? Kaj pa pred 100 leti? Kaj pa pred 2000 leti? Kako lahko vemo, da se je prvi prednik človeka pojavil pred približno 3,2 milijoni let?</i> (Učenci pridejo do sklepa, da si zgodovinar pomaga z različnimi ostanki.) Namen učenja: V prihodnjih dveh urah bomo spoznali različne ostanke preteklosti, ki jih imenujemo tudi zgodovinski viri. Spoznali boste materialne, ustne, pisne in audio-vizualne vire. Terensko delo: Obisk stare šole in pripoved upokojene učiteljice o njenem delu pred 30 leti. Upokojena učiteljica prinese tudi različne pripomočke, s katerimi si je pomagala pri poučevanju (stare učbenike, pero in črnilo, zvezke, fotografije, natisnemo tudi nekaj starih razglednic, VHS-kasete, diske, učne liste, namočene s ciklostilom ...). Ob ogledu, pripovedovanju učenci razvrščajo zgodovinske vire v pravilno rubriko – v zvezku ustvarjena tabela: materialni, audio-vizualni, pisni in ustni viri.	Zapis v zvezek – razvrstitev predstavljenih virov v ustrezno rubriko. Zapis v zvezek – pravilno razvrščeni viri. Zapis v zvezek – ustrezen tabelni zapis. Zapis zvezek – ustrezno pripisan kraj hrambe.
			GRADNIK ODZIV NA BESEDILO IN TVORJENJE BESEDIL Izkaže tako, da: – pove ali napiše povzetek prebranega, – jezikovno ustrezno tvori govorna in pisna besedila različnih vrst, – razlaga prebrano in razpravlja o prebranem, – vrednoti besedilo in oblikuje odnos do njega, svoje stališče utemelji z dokazi, – na podlagi prebranega tvori nova besedila različnih vrst, – utemeljuje svoje odgovore oz. svoj odziv na prebrano, – svoja besedila oblikuje rokopisno in v elektronski obliki.

Slika 4: Primer didaktičnega pristopa za razvoj gradnika odziv na besedilo in tvorjenje besedil (vir: Spodbujanje razvoja pismenosti v vrtcu in šoli Bralna, naravoslovna, matematična in finančna pismenost)

pouka: kaj sestavlja bralno pismenosti, kako učinkovito razvijati bralno pismenost na razredni stopnji, kaj spodbuja motiviranost za branje, kako postane knjižnica stičišče učenja, kako bogatimo besedišče, kako prilagajamo besedila učencem ... Številni didaktični pristopi, ki so bili razviti in preizkušeni v projektu, odgovarjajo na prejšnja vprašanja in so objavljeni v priročnikih projekta.

»Sistematičnost dela na področju BP je prinesla boljše ozaveščenost celotnega učiteljskega zbora o pomenu bralne pismenosti tudi pri drugih predmetnih področjih, ne samo pri pouku slovenščine. V didaktične pristope smo začeli uvajati gradnike bralne pismenosti in tudi elemente FS. Spremembe smo uvedli, ker smo skozi projekt ugotovili, da prinašajo boljše rezultate. Učinki, kot rečeno, so boljši rezultati, večja zainteresiranost učiteljev in učencev.« (Osnovna šola)

Gradiva so dosegljiva v DIGITALNI BRALNICI ZRSS – OBJEM na povezavi: <https://www.zrss.si/digitalna-bralnica/objem/> in na spletnih straneh konzorcijskih partnerjev.



Slika 5: Priročnik Postopno, sistematično in individualizirano opismenjevanje ter razvoj bralne pismenosti

Priročnik **Postopno, sistematično in individualizirano opismenjevanje ter razvoj bralne pismenosti** (N. Novak, 2022) je namenjen opismenjevanju v 1. vzgojno-izobraževalnem obdobju. Razdeljen je na dve večji poglavji: Izhodišča opismenjevanja in Didaktični pristopi. V njem so zbrana priporočila za uvajanje učencev v učno okolje, ki spodbuja razvoj bralne pismenosti, in dejavnosti za razvoj predopismenjevalnih zmožnosti. V njem lahko preberete konkretne primere, kako poteka sistematično učenje branja in pisanja in razumevanje prebranega ter kako lahko spodbujamo

motiviranost za branje. V poglavju Primeri didaktičnih pristopov začetnega opismenjevanja so predstavljeni preizkušeni primeri v praksi, v katerih je veliko zanimivih idej, ki so jih učiteljice razrednega pouka razvile med svojim poučevanjem. Narejen je še povzetek najpogostejših didaktičnih pristopov za začetno opismenjevanje. Ob zaključku priročnika je poglavje Učitelj svetuje učitelju, kjer so najpogostejša vprašanja, s katerimi se ukvarjajo učitelji razrednega pouka in odgovori nanje.

»Napredek je bil viden v medsebojni komunikaciji članov, ki je postala zaupljivejša in bolj sproščena. Bolj pogosto se je med člani razvila strokovna debata. Dobro vzdušje, ki je vladalo v timu, je vplivalo na večjo storilnost, samozavest članov, medsebojno povezanost ter sodelovanje. Napredek je viden pri prevzemanju iniciativ in samostojnem dogovarjanju za kolegialne hospitacije ter odgovornem opravljanju nalog, pri čemer niso potrebovali dodatnih vzpodbud vodje.« (Osnovna šola)



Slika 6: Priročnik Slovenščina kot učni jezik za govorce slovenščine kot drugega jezika

Publikacija **Slovenščina kot učni jezik za govorce slovenščine kot drugega jezika** predstavlja priročnik, ki podpira učiteljice/učitelje pri prilagajanju učnega jezika in dejavnosti otrokom/učencem/dijakom, ki jim je slovenščina drugi jezik. V publikaciji je izpostavljeno, da je posebna pozornost usmerjena v podporo učnemu jeziku pri vseh predmetih oz. področjih po vsej vertikali izobraževanja. Predstavljeno je vključevanje priseljencev v vrtce in šole ter Vodilo za prilagajanje učnega jezika pri vseh predmetih in področjih, ki ga lahko uporabijo učitelji za načrtovanje, izvajanje in vrednotenje učnega procesa. Vodilo je lahko tudi dober pripomoček za pogovor med strokovnimi delavci ali za samorefleksijo učnega procesa. V nadaljevanju so zapisani primeri

Prikaz usmeritev po sestavinah učnega procesa **pri načrtovanju**:

1. Igralnica oz. učilnica je organizirana tako, da omogoča vizualno, jezikovno in komunikacijsko podporo pri predmetu oz. področju, ki ga obravnavamo:

- igralnica v vrtcu oz. učilnica v šoli naj predstavlja bogato in spodbudno učno okolje z relevantnimi didaktičnimi gradivi, kot so npr.: plakati (črke, besede, števila), imena otrok, risbe, fotografije oz. slike, ki spodbujajo pogovor, didaktične kartice in didaktične igre za spodbujanje govora oz. porajajoče se pismenosti in druge govorno-jezikovne spodbude za otroke. Gradiva naj bodo za otroke dobro vidna in lahko dostopna (npr.: v višini otrokovih oči, na dosegu rok);
- za otroke relevantna besedila povečam in pritrdim na steno skupaj z dobrimi primeri pisnih nalog, pravila za interakcijo v učilnici so prav tako postavljena na vidno mesto;
- sedežna ureditev naj bo taka, da omogoča in spodbuja komunikacijo pri delu v skupinah in pri poročanju skupin;
- v igralnici/učilnici je slovsko gradivo (npr.: slikovni slovar, dvojezični slovarji) oz. računalnik, ki omogoča prevajanje, iskanje ponazoril in besedišča;
- del stene je namenjen jezikovnim vsebinam (npr.: tipičnim slovničnim in sporazumevalnim vzorcem, novemu besedišču, jezikovnim opozorilom), povezanim z učnimi cilji oz. učno vsebino, ki jo obravnavamo.



Slika 7: Vodilo za prilagajanje učnega jezika za govorce slovenščine kot drugega jezika (vir: Slovenščina kot učni jezik za govorce slovenščine kot drugega jezika)

uporabe vodila v poučevanju od vrtca do srednje šole. V publikaciji so tudi že oblikovani delovni listi, ki jih lahko učitelji fotokopirajo ter uporabijo. Pri njih je treba zaradi različnih ravni njihovega obvladovanja slovenščine prilagajati zahtevnost učnega jezika. Poleg tega so ti primeri dobra osnova za oblikovanje novih delovnih listov, vezanih na vsebine drugih predmetov.

ново vlogo, saj se iz skladišča spremeni v središče in stičišče medpredmetnega povezovanja. V predstavljenih primerih knjižnica postane prostor razvoja in spodbujanja bralne pismenosti, kjer so knjižnične vsebine integrirane v pouk različnih predmetov in področij. Oblikovan je tudi poskus opredelitve »vrtčevske« (šolske) knjižnice.



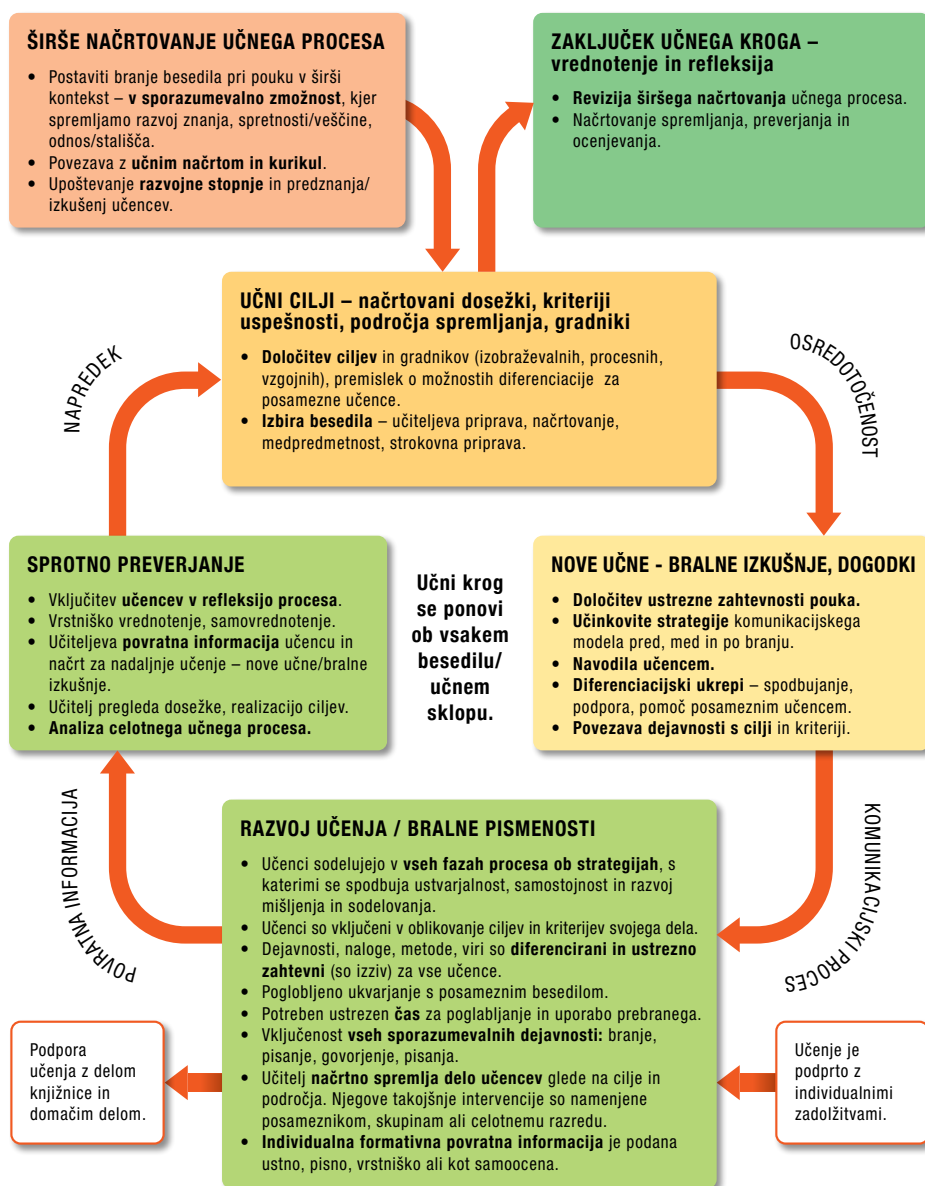
Slika 8: Priročnik Šolska knjižnica kot središče branja in stičišče medpredmetnega povezovanja

Publikacija **Šolska knjižnica kot središče branja in stičišče medpredmetnega povezovanja** predstavlja model kakovostne šolske knjižnice: zasnovo in uresničevanje v praksi ter kakovostno šolsko knjižnico v vrtcu. V posodobljenem modelu šolska knjižnica dobi



Slika 9: Priročnik Bralna pismenost in razvoj slovenščine kot učnega jezika

V priročniku **Bralna pismenost in razvoj slovenščine kot učnega jezika** je opredeljen didaktični vidik bralne pismenosti. Posebno poglavje osvetljuje pomen ozaveščenosti strokovnih delavcev o pomenu



Slika 10: Model razvoja bralne pismenosti po vertikali (vir: Novak, N. (2022). Bralna pismenost in razvoj slovenščine kot učnega jezika)

slovenščine kot učnem jeziku za razvijanje (strokovnega) sporazumevanja pri različnih predmetih oz. področjih od vrtca do srednje šole. Didaktični model razvijanja bralne pismenosti je lahko v podporo vrtcem in šolam, ki bi se želeli podati na pot sistematičnega in načrtnega razvoja bralne pismenosti. Elementi modela so:

- načrtovanje v okviru bralne zmožnosti,
- učni cilji – načrtovani dosežki, področja spremljanja, kriteriji uspešnosti,
- nove (učne) bralne izkušnje, dogodki,
- razvoj bralne pismenosti pri posamezniku,
- sprotno spremljanje in preverjanje,

- zaključek učnega kroga z vrednotenjem in refleksijo.

V publikaciji so predstavljeni konkretni primeri modelov razvoja bralne pismenosti razvojnih vrtcev in šol, ki so jih oblikovali v času trajanja projekta. Zapisane refleksije sodelujočih omogočajo vpogled v vsebino projekta in hkrati v najpomembnejše dosežke, kjer posebej izpostavljajo pomen sodelovanja in povezovanja med člani projektnega tima. Poleg tega pa se zapisi osredotočajo na pomen razvojnega projekta v zapisu: »s pridobljenim znanjem spreminjam sebe, z različnimi učnimi strategijami in dejavnostmi navdušujem učence ter dvigam njihova pričakovanja in osebne cilje.« (S. Podobnik, OŠ Škofja Loka-Mesto).



Slika 11: Gradniki bralne pismenosti (vir: digitalna bralnica ZRSŠ)

V publikaciji **Bralna pismenost – opredelitev in gradniki** so predstavljeni gradniki bralne pismenosti, elementi gradnikov in kako otroci/učenci/dijaki izkažejo doseganje gradnika. Prevedeni so tudi v italijanščino, madžarščino in angleščino.

Plakati **Bralna pismenost – igre za po poti in doma** (objavljeni v digitalni bralnici ZRSŠ) vsebujejo napotke za starše, kako lahko preko iger, izštevank, besednih ugank in drugih aktivnosti spodbujamo otroka pri razvijanju bralne pismenosti. Pri oblikovanju plakatov je sodelovalo več strokovnjakov z različnih področij, saj plakati vsebujejo multidisciplinarni pristop. Naslovi plakatov so: *Kako spodbujamo otrokov govor, Kako spodbujamo motiviranost za branje, Kako beremo, Kako otrok spoznava nove besede, Kako spodbujamo razumevanje prebranega pri otrocih in Branje širi obzorja*. Plakati imajo dva naslovnik: *otroke*, ki so jim namenjeni zlasti dialogi kot igrivo spoznavanje bralne pismenosti, in *odrasle*, ki so jim namenjena besedila o razvoju, pomenu, metodah dela za čim uspešnejšo bralno pismenost otrok.

Znanstvena monografija **Gradniki bralne pismenosti** (Haramija, D., 2020) vsebuje 11 poglavij, v katerih je poglobljeno zajeto izhodišče posameznega gradnika. Razvijanje gradnikov je sistematično, saj so namenjeni vsem stopnjam izobraževanja od vrtca do konca srednješolskega obdobja, hkrati pa je njihov temeljni

namen, da se pozornost za razvoj bralne pismenosti usmerja na vsa področja dejavnosti v vrtcu in na vse predmete v osnovni in srednji šoli.

Lestvice zgodnje pismenosti (3.–4. leta, 5.–6. leta) (Marjanovič Umek, L. idr., 2020) omogočajo spremljanje napredka otrok v zgodnji pismenosti, prepoznavo otrokovih močnih in šibkih področij, večjo individualizacijo pri načrtovanju strokovnega dela ter spodbujanje njihovega učenja v območju bližnjega razvoja (OBR) predvsem z vidika izvajanja dejavnosti strokovnih delavcev. Poleg so še razlage postavk za obe starostni skupini otrok. Oblikovane so tudi Smernice strokovnim skupinam za uvedbo lestvic in izvajanje dejavnosti v vrtcu.

Slikovni preizkus besednjaka: 2–7 let (Marjanovič Umek, L. idr., 2023) je slovenski priročnik za ocenjevanje besednjaka malčkov in otrok.

Publikacija **Bralno razumevanje na preizkušnji** (Petek, T., 2022) predstavlja teoretična izhodišča za preizkus bralnega razumevanja za učence 5. in 8. razreda osnovne šole. Preizkus bralnega razumevanja je namenjen preverjanju učenčeve zmožnosti branja s poudarkom na bralni učinkovitosti, preverjanju učenčeve poimenovalne zmožnosti, preverjanju učenčeve skladenjske zmožnosti in preverjanju učenčeve zmožnosti branja z razumevanjem. Testiranje je bilo izvedeno med več kot 1000 učenci z več slovenskih osnovnih šol. Na podlagi njihovih rezultatov so bili za

vsak test v preizkusu določeni okvirni oz. pričakovani rezultati, ki naj bi jih učenec dosegal.

V priročniku **Preizkus bralnega razumevanja za učence 5. in 8. razreda** je predstavljen preizkus bralnega razumevanja za učence 5. in 8. razreda osnovne šole. Poleg preizkusa bralnega razumevanja so v priročniku še navodila za izvedbo preizkusa, rešitve in nasveti, kako pomagati učencem, ki pri posameznih testih celotnega preizkusa dosežejo manjše število točk. Preizkus bralnega razumevanja je sestavljen iz štirih testov, tj. test hitrega branja (5. in 8. razred), test besedišča (5. in 8. razred), test skladišne zmožnosti (5. in 8. razred), test bralnega razumevanja (5. in 8. razred). Preizkus bralnega razumevanja je zaupne narave in potrebno je skrbno ravnanje s testnim gradivom, zato je ta priročnik v celoti šifriran z geslom in ni prosto dostopen. Preizkus v celoti in njegovi posamezni testi se ne smejo uporabljati pri poučevanju, za vajo ali za preverjanje in ocenjevanje znanja ipd., prav tako dosežki učencev na testiranju ne smejo kakor koli vplivati na oceno pri katerem koli učnem predmetu.

Sklep

Pri načrtovanju projekta smo se zavedali dejstva, da je interno razširjanje rezultatov med konzorcijskimi partnerji ključnega pomena za dobro delovanje projekta ter doseganje ciljev in rezultatov projekta. Med potekom projekta so se izvajala delovna srečanja, sestanki, delavnice, seminarji, mreženja in skrbniški obiski. Ti dogodki so omogočali dvosmerno komunikacijo: potrebe sodelujočih in izmenjavo pomembnih projektnih rezultatov. Po zaključku projekta se razviti didaktični pristopi implementirajo v različna usposabljanja, ki jih izvaja ZRSŠ (npr. študijske supine za učitelje razrednega pouka). Rezultati projekta so objavljeni tudi v predstavljenih priročnikih s primeri iz prakse.

Projektni rezultati so vidni, na razpolago in dostopni tudi nesodelujočim vzgojno-izobraževalnim zavodom v digitalni bralnici ZRSŠ in na različnih usposabljanjih, ki jih izvaja ZRSŠ.

Viri in literatura

Bone, J., Mršnik, S., Skvarč, M., Bizjak, C., Ceket Odar, M., Cigler Maček, K., Črtalič, K., Drožina, I., Đuretić, M., Farič, D., Fekonja, R., Glavina, K., Govejšek, M., Hartman, S., Hedžet Krkač, M., Hočevlar, L., Hrast Debeljak, B., Kukovičič Hren, I., Jerenec, J., ... Živkovič, N. (2022). *Opazovati, povezovati, sodelovati, učiti se drug od drugega: pomen kolegijskih hospitacij, mreženj in delovanja projektnih timov za razvojno delovanje vrtca in šole*. Zavod RS za šolstvo. https://www.zrss.si/pdf/Opazovati_povezovati_sodelovati_prirocnik.pdf

Črtalič, K., Davidovič, K., Eniko, M., Gaber, B., Hedžet Krkač, M., Jerše, L., Kerin, M., Knez, M., Kobe, B., Lukman, M., Mršnik, S., Podbornik, K., Skubic,

D., Šteharnek, F., & Verdinek, A. (2022). *Slovenščina kot učni jezik za govorce slovenščine kot drugega jezika*. Zavod RS za šolstvo. https://www.zrss.si/pdf/Slovenscina_kot_ucni_jezik_za_govorke_slovenscine_kot_drugega_jezika.pdf

Fekonja, R., Novak Zabukovec, V., Tušek, B., Tomac Stanojevič, P., Litrop, N., Sever, A., Žunko, P., in Srnc, H. (2022). *Šolska knjižnica kot središče branja in stičišče medpredmetnega povezovanja*. Zavod RS za šolstvo. https://www.zrss.si/digitalna_bralnica/solska-knjiznica-kot-sredisce-branja-in-sticisce-medpredmetnega-povezovanja/

Godec Soršak, L., Jenko, N., Lipeč-Stopar, M., Petek, T., Rot Vrhovec, A., in Skubic, D. (2022). *Preizkus bralnega razumevanja za učence 5. in 8. razreda*. Pedagoška fakulteta. <http://pefprints.pef.uni-lj.si/7459/>

Haramija, D. (ur.). (2020). *Gradniki bralne pismenosti: teoretična izhodišča* [e-knjiga]. Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta, Zavod RS za šolstvo. <https://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/515>

Marjanovič Umek, L., Fekonja, U., in Hacin Beyazoglu, K. (2020). *Zgodnja pismenost otrok: razvoj, spremljanje in spodbujanje*. Znanstvena založba Filozofske fakultete. <https://e-knjige.ff.uni-lj.si/znanstvena-zalozba/catalog/view/244/348/5766-1>

Marjanovič Umek, L., Fekonja, U., in Hacin Beyazoglu, K. (2023). *Slikovni preizkus besednjaka: 2–7 let (SPB: 2–7 let)*. Založba Univerze. <https://ebooks.uni-lj.si/ZalozbaUL/catalog/book/414>

Milekšič, V. (2019). Gradniki bralne pismenosti. V Projekt OBJEM. Delovno srečanje za vodje projektnih timov. ZRSŠ. Interno gradivo objavljeno v spletni učilnici.

Mršnik, S. (2017). *Oblikovanje in naloge razvojnega tima VIZ*. V Projekt OBJEM. Delovno srečanje za ravnatelje. ZRSŠ. Interno gradivo objavljeno v spletni učilnici projekta.

Mršnik, S. (2018). *Načrtovanje operativnega načrta šole, raziskovalna vprašanja učiteljev, oblikovanje didaktičnih pristopov*. V Projekt OBJEM. Delovno srečanje za vodje projektnih timov. ZRSŠ. Interno gradivo objavljeno v spletni učilnici projekta.

Mršnik, S. (2018). *Ohranjanje razvojne naravnosti VIZ-a in uvajanje gradnikov bralne pismenosti v pouk z namenom razvoja inovativnih učnih okolij*. V Projekt OBJEM. Delovno srečanje za vodje projektnih timov. ZRSŠ. Interno gradivo objavljeno v spletni učilnici projekta.

Mršnik, S. (2019). *Poučevanje in učenje s pomočjo raziskovanja lastne prakse, učeča se skupnost*. V Projekt OBJEM. Delovno srečanje za vodje projektnih timov. ZRSŠ. Interno gradivo objavljeno v spletni učilnici projekta.

Mršnik, S. (2021). *Letno vsebinsko poročilo 2020*. Projekt OBJEM. ZRSŠ.

Mršnik, S. (2022). *Letno vsebinsko poročilo 2021*. Projekt OBJEM. ZRSŠ.

Mršnik, S. (2016). *Prijava projekta*. V Projekt OBJEM. ZRSŠ. Interno gradivo objavljeno v spletni učilnici projekta.

Mršnik, S., Bone, J., Bačnik, A., Bizjak, C., Fekonja, R., Golob, N., Hedžet Krkač, M., Kerin, M., Kerndl, M., Kovač, N., Masterl, T., Mihelj, S., Nared, M., Novak, N., Pegan, N., Poberžnik, A., Prudič, T., Pustavrh, S., Rupnik Vec, T., ... Žefran, E. (2022). *Spodbujanje razvoja pismenosti v vrtcu in šoli: bralna, naravoslovna, matematična in finančna pismenost* (1. izd., p. 183). Zavod RS za šolstvo. https://www.zrss.si/pdf/Spodbujanje_razvoja_pismenosti.pdf

Novak, N. (2022). *Postopno, sistematično in individualizirano opismenjevanje in razvijanje bralne pismenosti*. Zavod RS za šolstvo. https://www.zrss.si/pdf/Postopno_sistematicno_in_individualizirano_opismenjevanje_in_razvijanje_bralne_pismenosti.pdf

Novak, N., Mičović, L., Mršnik, S., & Rosc-Leskovec, D. (2022). *Bralna pismenost in razvoj slovenščine kot učnega jezika*. Zavod RS za šolstvo. https://www.zrss.si/pdf/bralna_pismenost_in_razvoj_slovenscine_kot_ucnega_jezika.pdf

Petek, T. (ur.). (2022). *Bralno razumevanje na preizkušnji*, [e-knjiga]. Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakultet. <https://zalozba.pef.uni-lj.si/index.php/zalozba/catalog/book/199>

Slivar, B., Skvarč, M., in Drstvenšek, Š. (2021). *Povezovanje in trajnost projektov. Razvojno načrtovanje*. V Projekt OBJEM, NA-MA POTI, POGUM in PODVIG. Delovno srečanje za ravnatelje. ZRSŠ. Interno gradivo objavljeno v spletni učilnici projekta.